

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОДНОГО З ЕЛЕМЕНТІВ ДЕРЖАВНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Денис Євгенійович ДЕНИЩУК,

науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>

FORMATION OF THE CONCEPT OF A SECURITY ENVIRONMENT AS ONE OF THE ELEMENTS OF STATE COMMUNICATIONS

The thesis of the scientific report proves that the concept of “security environment” is an important structural element of the information and communication sphere. It is emphasized that there is no normative consolidation of the term “security environment” in the current national legislation. The role of the “security environment” in the field of national security and the expediency of its formalization in the project “Strategy of Public Safety and Civil Defense of Ukraine” are characterized. The author’s definition of the term “security environment” is proposed.

Key words: public safety, legislation, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, strategy, national security, civil protection.

Повномасштабна російська військова агресія безперечно є найгострішим викликом сьогодення для України. Проте, небезпека, яка з цим пов’язана, має комплексний характер. Тобто вона не обмежується виключно збройними загрозами, а стосується багатьох сфер життя. Так, однією з важливих нагальних задач наразі є протидія ворожій дезінформації.

Хоча цілком зрозуміло, що “дезінформація” передбачає розповсюдження свідомо викривлених відомостей на користь їх автора, це явище не має нормативно закріпленого визначення в національному законодавстві [1]. Разом із тим, ефективна протидія “дезінформації” вочевидь повинна починатись із питання: де та за якими механізмами створюється і циркулює інформація?

Відповідаючи на поставлене питання, найбільш логічним було б ввести та в подальшому спиратись на категорію “інформаційний простір”. Доречі, саме таким поняттям активно оперує “Стратегія інформаційної безпеки”, затверджена (відповідно до статті 13 Закону України “Про національну безпеку України”) Указом Президента України від 28.12.2021 року № 685/2021. Названа Стратегія спрямовує очікувані результати своєї реалізації зокрема на досягнення: захищеного “інформаційного простору України”; та ефективного функціонування “системи стратегічних комунікацій” [2]. Проте, чітких визначень обом названим поняттям Стратегія також не надає.

Все викладене дозволяє наголосити на деяких важливих спостереженнях. А саме: по-перше, “дезінформація”, є однією із загроз інформаційній безпеці України; по-друге, інформаційна безпека безпосередньо пов’язана із більш змістовною категорією, якою є національна безпека; по-третє, правовий тер-

мінологічний апарат в безпековій сфері на теперішній час неповний (недостатній) і знаходиться в стадії розвитку й розширення, в тому числі в сфері інформації та механізмів державних комунікацій.

Враховуючи зазначене, нам видається доцільним дослідити одне з теоретичних понять, що здатне відігравати доволі важливу роль у якості структурного елементу механізму державних комунікацій. Наразі предметом нашого дослідження обрано “безпекове середовище”.

Підкреслимо, що до опрацювання безпекової проблематики долучилось багато видатних дослідників з різних наукових галузей. Серед них: О. Бандурка, О. Безпалова, В. Богданович, К. Бугайчук, С. Гусаров, О. Джафарова, М. Завальний, О. Загорка, О. Ільяшов, А. Комзюк, О. Моргунов, В. Олексюк, В. Павленко, В. Сокурєнко, С. Шатрава, Д. Швець, Л. Шипилова та інші відомі вчені.

В 2019 році В. Бочарніков та С. Свєшніков у монографії “Безпекове середовище 2030” запропонували авторське визначення цього поняття [3, с. 70]. А в червні 2022 року експертка Національного інституту стратегічних досліджень О. Резнікова презентувала монографію “Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища” [4]. В четвертому розділі монографії дослідниця докладно проаналізувала стан сучасного “безпекового середовища” в Україні. А в вересні 2022 року “Стратегічний аналіз безпекового середовища України” О. Резнікової вийшов окремою публікацією на офіційному сайті НІСД [5].

Отже, навіть попри відсутність нормативного закріплення в національному законодавстві терміну “безпекове середовище”, наукове використання цього поняття наразі доволі інтенсивне. Активне вживання категорії “безпекове середовище” в наукових працях можна пов’язати із пошуком нових теоретичних підходів до практичного розв’язання проблем у сфері безпеки. Разом із тим, деякі напрацьовані рішення знайшли своє відбиття і в нормотворчості.

Наприклад, термін “майбутнє безпекове середовище” було унормовано на підзаконному рівні Наказом Міністерства оборони України “Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони”, від 22.12.2020 року № 484. Згідно цього нормативно-правового акту “майбутнє безпекове середовище – (це) прогнозований стан безпекового середовища у довгостроковій перспективі, породжений соціальною взаємодією, розвитком технологій, глобальними політичними та економічними процесами, а також процесами, зумовленими природними та екологічними чинниками, які впливатимуть та можуть становити небезпеку національним інтересам та фундаментальним цінностям держави, нейтралізація яких потребує залучення (застосування) сил оборони” [6].

Зміст наведеного терміну, на наш погляд, свідчить про те, що його автори не стільки спрямовували зусилля на виділення сутності “безпекового середовища”, скільки намагались вирішити іншу, суто практичну проблему – прогнозування. Для чого докладно перерахували чинники, які можуть на нього впливати. Разом із тим, феномен “безпекового середовища” в законодавстві досі залишається нерозкритим (неохарактеризованим). Водночас, це не зава-

жає нормотворцям широко використовувати його в проєктах нормативно-правових актів. Приклади такого застосування можна зустріти в проєкті “Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України”, розробка якого триває просто зараз. В свою чергу, саме цей факт обґрунтовує актуальність обраної нами теми дослідження.

Мета нашої роботи полягає в виявленні особливостей правового унормування терміну “безпекове середовище”. Завданнями дослідження є окреслення ролі “безпекового середовища” та формування пропозицій щодо нормативно-правового закріплення змісту цього терміну. Для вирішення поставленого завдання нами використано метод неформалізованого (традиційного) аналізу документації.

Передусім підкреслимо, що “Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України” є лише одним із документів довгострокового планування, створення якого передбачено Законом України “Про національну безпеку України”. Названий Закон видано 21.06.2018 року. Його нормами зокрема закріплено циклічність і послідовність створення відповідних стратегічних безпекових актів. Цикл починається із розробки “Стратегії національної безпеки України” (основного документу) за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост [7]. Спираючись на “основний документ” та відповідні “огляди” формуються всі інші безпекові Стратегії. В подальшому вони використовуються для планування діяльності належних державних органів.

Оскільки розподіл обов’язків та виконання закріплених у Планах завдань контролюються і за потреби коригуються, то виникають підстави розглядати весь означений механізм не лише як спосіб організації діяльності відповідних державних суб’єктів, але й як систему формалізованих та упорядкованих у часі комунікацій.

На сьогоднішній день, від дати прийняття зазначеного Закону та початку циклу реалізації його вимог, серед усіх передбачених цим нормативно-правовим актом Стратегій несформованою залишається лише “Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України”. Перший варіант цієї Стратегії було представлено МВС України 29.06.2021 року [8], але прийнятий він не був. Тож, зараз йде робота над вторим варіантом Проєкту. До опрацювання цього документу зокрема залучено всі заклади вищої освіти, які знаходяться в сфері підпорядкування МВС України.

Вже пункт 2 Проєкту оперує формулюванням “безпекове середовище”, загрозою якому визначає повномасштабне російське вторгнення. Те саме формулювання широко використовується й в інших пунктах Проєкту “Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України”. А саме, в пунктах: 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14; 15; 18; та 23. Тобто в 11-ти з 24-х пунктів, що становить понад 45% усього змісту документу. Розділ II Проєкту “Поточні та прогнозовані загрози громадській безпеці та цивільному захисту” взагалі визначає відповідні загрози виключно через призму “безпекового середовища”. В той же час, пункти 11 та 12 Проєкту фактично характеризують формування “безпекового середовища” як бажаний результат реалізації Стратегії. Зокрема в Проєкті зазначено, що: “11. Результатом системного підходу до зміцнення громадської безпеки та вдосконалення цивільного захисту повинно стати ... формування

на території України безпекового середовища, що сприятиме підвищенню якості життя. 12. Стратегічною метою зміцнення громадської безпеки та вдосконалення цивільного захисту є формування безпекового середовища всередині держави”. Першою з трьох стратегічних цілей Проєкту (п. 14) названо: “Утвердження в суспільстві культури безпеки шляхом функціонування безпекового середовища”.

Спираючись на викладене, є всі підстави стверджувати, що поняття “безпекове середовище” є не лише вкрай важливим, а більше того, фактично займає центральне (основне) місце в Проєкті Стратегії.

Не дивлячись на важливість означеного поняття, автори Проєкту не надають його визначення. Водночас сам зміст проаналізованого документу цілком однозначно свідчить про те, що “безпекове середовище” характеризується динамічністю. Цей факт лише ускладнює практичне термінологічне трактування. В свою чергу, використання дискусійних понятійних категорій в документах довгострокового планування, аж ніяк не може сприяти чіткому спрямуванню стратегічних цілей та задач і більше того - взагалі є шкідливим для актів подібного типу.

Резюмуючи все викладене, доходимо таких висновків. 1. “Безпекове середовище” – це теоретична конструкція, яка відображає важливі характеристики національної безпеки та є необхідним структурним елементом для побудови державного планування і комунікацій в безпековій сфері. 2. На сьогоднішній день назріла необхідність формалізувати та закріпити зміст поняття “безпекове середовище” в якості терміну національного законодавства. 3. Нормативно-правовим актом підзаконного рівня, який гостро потребує розкриття змісту поняття “безпекове середовище” є “Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України”, зміст якої формується саме зараз.

Виходячи із зроблених висновків пропонуємо внести термін “безпекове середовище” до Проєкту “Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України”. Закріпити його зміст в пункті 2 після слів “...є загрозою сформованому безпековому середовищу в Україні” в такому вигляді:

“під безпековим середовищем слід розуміти: відносин між суб’єктами громадської безпеки та цивільного захисту, які під впливом сукупності внутрішніх та зовнішніх по відношенню до держави умов, виникають, існують і трансформуються в сприятливі або небезпечні явища (потенційні та реальні загрози) для національних інтересів, громадян, суспільства і держави”.

В подальшому доцільним видається сформувати більш широкую термінологічну категорію – “національне безпекове середовище”, відкоригувавши перелік суб’єктів, викладених у наведеному вище визначенні.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України (Офіційний вебпортал парламенту України – Законодавство України), “Термінологія законодавства / Пошук у назвах термінів (дезінформація)”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=дезінформація> (дата звернення: 30.11.2023).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

3. Бочарніков В.П., Свєшніков С.В. Безпекове середовище 2030 : монографія. К. : “Майстер Книг”, 2019. 76 с.

4. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

5. Національний інститут стратегічних досліджень (офіційний сайт НІСД), “Стратегічний аналіз безпекового середовища України, вересень 2022, Резнікова О.О.”. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 30.11.2023).

6. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : Наказ Міністерства оборони України від 22.12.2020 р. № 484. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2021 року за № 196/35818. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 30.11.2023).

8. Портал МВС (офіційний сайт), “Проекти нормативних актів / Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України від 29.06.2021 року”. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021> (дата звернення: 30.11.2023).